

Schaamte, schande en gezichtsverlies

Hoe Curaçaose moeders aankijken tegen
het delinquente gedrag van hun zonen

Inleiding

In een eerder verschenen artikel over geweld bij Curaçaose jongens in Nederland werden de legitimeringen van 'steken' geanalyseerd, die door de jongens naar voren werden gebracht.¹ Om te verklaren waarom de jongens bepaalde legitimeringen gebruiken werden deze in een bredere context geplaatst. Hierbij bleek dat moeders een belangrijke rol spelen bij de legitimeringen van het delinquente gedrag van hun zonen. Zo voeren de jongens de 'moeder-belediging' aan als een van de belangrijkste legitimeringen van steken.

Dat moeders van jeugdige delinquenten op hun beurt hun kinderen in bescherming nemen is op zichzelf niet vreemd en is geen specifiek kenmerk van de groep. Uit vergelijkend onderzoek bij andere groepen kan worden verwacht dat dezelfde mechanismen een rol spelen en dat schaamte en gezichtsverlies bij deze moeders in dezelfde mate optreden. Wat wel specifiek is voor deze groep is dat de legitimeringen van 'steken', die door de jongens naar voren werden gebracht, kunnen worden gezien in termen van eer en schande. De vraag doet zich voor of de specifieke mechanismen die voorkwamen bij de legitimeringen van de jongens en die te maken hebben met het onderscheid tussen instrumentele (diefstal, diefstal met geweld en dealen) en expressieve (steken en bedreiging) delicten ook terug te vinden zijn bij de moeders.² Als dit het geval is klopt de veronderstelling dat de legitimeringen van de jongens samenhangen met hun specifiek culturele achtergronden.

In dit artikel wordt bijzondere aandacht besteed aan de betekenis die de moeders aan het gedrag van hun zonen geven.³ Eerst wordt stil gestaan bij de manieren waarop de moeders het delinquente gedrag van de jongens beschrijven en wat volgens hen de oorzaken zijn van dit gedrag. Vervolgens wordt nagegaan hoe de moeders reageren op het delinquente gedrag van de jongens en of zij, net als hun zonen, legitimeringen gebruiken. De vraag doet zich voor of de legitimeringen van de moeders overeenkomsten dan wel verschillen vertonen met die van de jongens. Vooral gaat de aandacht

uit naar de reacties op en de legitimeringen van instrumentele delicten en expressieve delicten. Tot slot wordt ingegaan op de vraag in hoeverre de visie van de moeders invloed heeft op het gedrag van de jongens.

Oorzaken van delinquent gedrag volgens de moeders

Om te beginnen is volgens de meeste moeders het opvoedingsklimaat in Nederland een belangrijke oorzaak voor het delinquente gedrag van hun zonen. De meesten denken met heimwee terug aan Curaçao mede omdat zij vinden dat hun kinderen in Nederland 'te vrij' zijn en daarom 'op het slechte pad' terecht komen. Dit blijkt met name uit uitspraken als:

Als je naar Nederland komt dan blijf je met je systeem van Curaçao hè, dus de manier van waarop je kinderen opvoedt. Maar ja, als je hier woont wordt het heel anders. Je blijft het proberen maar op een gegeven moment gaan de kinderen toch hun gang. (...) Kijk, op Curaçao is alles veel strenger. Daar kan je niet zo'n grote mond opzetten tegen de politie als hier. Daar krijg je zo een pak slaag. Maar hier in Nederland is er de vrijheid, die jongens doen maar wat en niemand bemoeit zich met hen. (...) Mijn moeder zegt altijd 'Glenda, je had je kind daar niet naartoe moeten halen want je weet hoe het daar is'. [moeder van r1, MP]⁴

In Curaçao krijg je wel klappen met de riem of zo en dan weten ze precies, ja we hebben wat fout gedaan. Maar hier mag dat niet. Dus je moet automatisch hun (Kinderbescherming, MvS) regels volgen, dus gaan de kinderen andere opvoeding krijgen. (...) Ze tonen gewoon op de televisie, als je wordt mishandeld, bel die en die lijn, en de kinderen maken ook misbruik van. Je krijgt een mep van je moeder en gaan ze bellen en zeggen: 'ja, ik ben mishandeld'. En ze geloven de kinderen meer dan de ouders. Dan worden de kinderen sterker dan de ouders en beginnen ze met het slechte gedoe. (...) Maar op Curaçao, als je de kinderen een tik geeft dan hebben ze het verdiend. En als ze naar de politie toegaan en ze hebben geen goeie reden, dan krijgen ze ook één van de politie en dan weer naar huis. Maar hier in Nederland niet. Hier, dat kind spookt uit wat het wil en dan is het gewoon: 'ja, mama heeft me mishandeld'. (...) Maar ze vragen niet eerst waarom heeft de moeder dat kind geslagen of waarom is dit gebeurd? Daarom doen de kinderen gewoon zo. Want ik vind hier, de kinderen zijn te vrij. [moeder van r18 en r51, MP]

Ook de moeders met kinderen zonder geregistreerde politiecontacten zijn van mening dat 'teveel vrijheid' in Nederland een belangrijke oorzaak is van delinquent gedrag.

Maar ja die jeugd van tegenwoordig, en zeker als ze hier opgegroeid zijn, dan gaan ze anders doen hè. Dan gaan ze aanpassen aan de cultuur hier, want ja hier heb je meer vrijheid. En dat leren ze ook op school, dus ja. [moeder van r2, ZP]

Als je hier komt van Curaçao heb je een heel andere mentaliteit. Maar na een paar jaartjes ga je veranderen hier. Mensen komen hier en worden vrijer met hun kinderen. Ze worden te vrij en dat is helemaal niet goed. [zus van r3, ZP]

Een 'harde aanpak' is volgens de meeste moeders de beste manier om kinderen op te voeden. Het geven van fysieke straffen hoort daar bij en de meeste moeders voeden hun kinderen op volgens het motto 'wie niet luisteren wil, moet maar voelen'. Ze grijpen in de meeste gevallen terug op de manier waarop ze zelf opgevoed zijn ('vroeger kreeg ik ook klappen van mijn moeder'). Moeders die hun kinderen teveel vrijheid geven worden scherp bekritiseerd. Vooral vinden de moeders het belangrijk om meteen het gedrag van hun zonen te corrigeren, wanneer die zich 'verkeerd' gedragen. Op die manier trachten zij, zoals zij het uitdrukken, de politie een stapje voor te zijn. Dit laatste is vooral belangrijk omdat de moeders bemoeienissen van buitenstaanders bij de opvoeding van hun zonen in een vroeg stadium willen verhinderen.

Ik kan niet begrijpen, sommige moeders laten hun kinderen lopen op straat. Maar ik vind, je moet niet wachten tot die politie komt. Je moet zelf de politie voor zijn. Kan je veel meer doen dan wanneer je wacht tot die kinderen problemen krijgen. Dus meteen hard aanpakken. (...) Als die boom begint te groeien moet je die boom klein maken van bij de wortel. [oma van r15, MP]

Zodra ze het verkeerde pad durven kiezen, zodra ze alleen maar die kant opkijken, dan moet je ze terugtrekken. Je moet het niet zo ver laten gaan dat het helemaal uit de hand loopt. En daar maak ik echt geen grapjes over. Weet je wat erg is, straks staat de politie voor mijn deur van 'ik kom Luciano halen'. En dan sta ik daar en ik weet van niks. Of ik weet het wel, ik weet waar hij mee bezig was, en ik heb daar niks aan gedaan. Dan ben ik hem kwijt, nee. Ik probeer daar zelf een oplossing voor te vinden. [moeder van r32, ZP]

Vervolgens zijn de meeste moeders van mening dat, naast de opvoeding, andere factoren waarop zijzelf weinig vat hadden, geleid hebben tot het delinquente gedrag van hun zonen. Als de oorzaak van dat gedrag wordt door alle moeders gewezen op de 'slechte vrienden'. De moeders klagen er vaak over dat voor hun kinderen de vrienden waarmee ze omgaan 'belangrijker zijn' dan zijzelf. Wanneer de jongens in hun vrije tijd optrekken met 'slechte vrienden' verzuchten de moeders 'hij heeft geen moeder meer,

hij geeft meer om zijn vrienden dan om mij' en 'ik ken mijn zoon niet meer'.

Juni is een kind, hij wordt heel snel afgeleid. Hij is bezig met iets goed en dan komen een stelletje jongens en dan vertellen ze verhalen en fantasieën en dan stapt ie zo in de wereld van de fantasie. Dan vergeet ie de werkelijkheid. (...) Vroeger was Juni, als ie wat fout gedaan heeft vertelt ie, als ie wat goed heeft gedaan vertelt ie ook. Dus hij zag meteen het verschil al tussen goed en slecht. Maar het was zodra hij met die bepaalde jongens omging. [moeder van r7, MP]

Angelo houdt van mij maar het is gewoon, Angelo is zwak. Angelo is gewoon zwak, want als die vrienden zeggen tegen Angelo 'kom maar Angelo, dit kan je makkelijk doen', doet ie gewoon mee. Want kijk, zodra als Angelo alleen naar Middelburg gaat en terugkomt krijgt Angelo geen problemen. Niemand dwingt niemand om iets te doen. Maar al die problemen die Angelo ooit heeft gehad, Angelo is nooit alleen. Zit altijd vrienden mee, of Alexandro mee. Ze zijn nooit alleen als die kinderen iets uitspoken. Ik vind als je een echte dief bent dan moet je dat alleen doen, laten ze je alleen pakken. (...) Je kan tegen Angelo zeggen: 'ga niet met die vrienden om'. Maar hij had ons in het Klaverveld (Inrichting voor Justitiële Kinderbescherming, gefingeerde naam, MvS) gezegd, (...) hij zei gewoon: 'ja, als ik naar Vlissingen kom, dan loop ik weer met Regilio'. En dat had ie inderdaad gedaan. Dus dan denk ik, ben jij zo zwak? Ik doe alles voor je, ik probeer dat Angelo niks moet hebben. Hij mag van mij niet met die jongens omgaan maar hij doet het toch. Die vrienden zijn belangrijker dan mij, en dan na die tijd weer dan weet je, dan denkt ie van oh jee, maar dan is het te laat. [moeder van r18 en r51, MP]

Voorts menen de moeders over het algemeen dat hun zonen vooral 'stoer doen' en 'erbij willen horen' wanneer er wordt gepraat over de vrienden-groep waar de jongens deel van uitmaken. Het macho-gedrag en het niet willen afgaan bij vrienden, dat ook uit de interviews met de jongens een belangrijke rol bleek te spelen, wordt eveneens door de moeders benadrukt.

Ik denk dat op een gegeven moment wil je er echt bij horen, je wil opvallen. En iedereen heeft zijn eigen manier van opvallen. En dan krijg je vrienden en zo. Dan is het aan jou om te weten van dit kan wel en dit kan niet. Je wil opvallen, erbij zijn, je wil een beetje interessant zijn. Je wil ook verhalen vertellen. En dan ga je ook 's avonds op straat lopen en dan wil je naar al die feesten en je hebt geen geld. En dan hoor je hoe makkelijk het is om een tasje van iemand te trekken bijvoorbeeld. En dan doe je dat. Juni zag op een gegeven moment niet in van dat kan ik niet maken, want ik moet ook denken wat met die persoon gebeurt. (...) Ik denk dat hij de ernst er niet van inzag. En als al je vrienden zo zijn, dan is het toch niet erg als jij ook zo bent. (...) Want hij zei: 'ja, niemand heeft me gedwongen, ik wou het zelf en zo'. Maar toch al wil ie het zelf, het is toch misschien onbewust dat je gedwongen wordt want je wil niet..., het klinkt zo

stom als je op dat moment erbij bent en zegt: 'nee, ik ga naar huis'. Want voor je vrienden ben je dan niet stoer meer. Dus het is makkelijker om dan gewoon mee te gaan, als je toch al geld ermee gaat verdienen. [zus van r7, MP]

Maar de omgang met slechte vrienden kan volgens sommige moeders niet de enige oorzaak zijn van het feit dat hun zonen 'op het slechte pad' terecht zijn gekomen. Zij benadrukken dat de jongens soms ook hun eigen keuzes maken, wanneer zij onder invloed van hun slechte vrienden, 'de verkeerde beslissing nemen'.

Mijn moeder zegt niet je moet dat soort dingen niet doen. Ze praat met je, ze zegt wat slecht is, maar ze zegt niet je mag niet met zulke jongens lopen. Want je moet zelf weten wat goed en slecht is. Mijn moeder zegt: 'je mag met een crimineel lopen, je mag met een hoer lopen, je mag met een flikker lopen. Maar je moet niet alles wat hun doen ook gaan doen. Je moet zelf beslissen, als hun willen slechte dingen doen is hun zaak'. Dat bedoelt mijn moeder. [nicht van r8, MP]

Als je met slechte vrienden gaat lopen bijvoorbeeld, iemand houdt ervan dingen te pikken van anderen en zo. Misschien heb je zelf gehoord dat ie wel eens brommer heeft gepikt, of dat ie houdt van slaan en vechten. En je gaat met die persoon bevriend raken, en die persoon zegt tegen jou 'ja, laten we een plan maken, we gaan vandaag een brommer pakken'. Dat zijn slechte dingen. En die dingen moet jij kunnen zeggen van 'nee, ik doe niet mee'. Dus je moet echt als man in je schoenen staan. Je moet toch een beslissing kunnen nemen en dat heeft ook een beetje te maken met respect voor jezelf. Stelen of omgaan met drugs of zo, ja je bent niet jezelf. Je bent niet normaal meer, diezelfde persoon verandert. En dat is het, je moet niet veranderen. Je moet met je eigen karakter, je eigen persoonlijkheid blijven. [moeder van r34, ZP]

Niet alleen de vrienden worden als verderfelijk beschouwd, maar vooral de moeders van de jongens waar hun zonen mee omgaan. Het 'gebrek aan moederliefde' wordt dan meestal gezien als de oorzaak van het delinquente gedrag van die jongens. Bovendien oordelen de moeders vaak dat 'een kind dat aandacht wil altijd slechte dingen doet'.

In de Schreef (op dat ogenblik zit Harold, vriend van Juni in de Schreef, Inrichting voor Justitiële Kinderbescherming met gefingeerde naam, MvS) kunnen ze beter de sleutel weggooiden. Kijk voor zo'n jongen vind ik zelig. Want de fout ligt aan de moeder. Misschien vraagt die jongen wel aandacht. Hij heeft misschien geen aandacht thuis en gaat ie dingen op straat doen. (...) Juni zei vaak dat Harold zo is omdat zijn moeder geen tijd voor hem heeft. De moeder gaat vaak helpen om illegale mensen hier naartoe te brengen om te trouwen. Vrouwen van de Dominicaanse Republiek. Ze gaat die mensen ophalen in België of Luxemburg en dan regelt ze het huwelijk. Dat heeft Juni me allemaal verteld. Ieder huwelijk

dat ze regelt krijgt ze mooi zoiets van vijfduizend gulden of zo. Dus Harold blijft alleen in het huis, krijgt geen aandacht, en de moeder komt en koopt wat, en geeft ze wat aan hem en zo. [moeder van r7, MP]

Veel kinderen hebben problemen, weet je waarom? Ze krijgen geen liefde thuis. Je moet je kinderen groot brengen met liefde en alles doen voor hun, het beste hè. Want veel mensen die drugs gebruiken of met geweren lopen die zijn leeg. En die leegte moet gevuld worden, door de liefde van de moeder. (...) Ik zeg Rigoberto altijd, al deze jongens die in de criminaliteit zitten, ik wil ze helpen. Ik wil met deze jongens werken. Want het is gewoon, ze missen de liefde van hun moeder. Want sommige mensen duwen hun kinderen gewoon weg. Er komt hier een jongen elke keer met mij praten. Die zegt: 'Mila, al die dingen thuis die brengen me op ideeën om slechte dingen te gaan doen, weet je'. (...) Al vanaf kleins die moeder geeft hem geen eten, slaat hem. Dus die moeder brengt haar kinderen op de slechte weg, want als je je kinderen geen liefde geeft dan gaan ze gewoon slechte dingen doen. [moeder van r29, ZP]

Het falen van sommige jongens wordt uitdrukkelijk toegeschreven aan de afwezigheid van de moeder. Of zoals een Antilliaans spreekwoord het uitdrukt: *Yu sin mama ta kuminda di warawara* (een kind zonder moeder is voedsel voor de warawara, een roofvogel). Niet alleen jonge jongens, ook volwassen mannen wekken medelijden op wanneer zij de liefde van hun moeder moeten missen. Of zoals het spreekwoord zegt: *e tabata para manera un yu sin mama* (hij stond daar als een kind zonder moeder ofwel letterlijk: hij was er zielig aan toe). Het feit dat de moeder meestal alleen staat voor de opvoeding van haar kinderen heeft tot gevolg dat zij diegene is die meestal de schuld krijgt van het 'falen' van de kinderen. Zij wordt dan *Mama Kalakuna* (een kalkoense oftewel slechte moeder) genoemd.⁵ Een ander spreekwoord dat uitdrukt dat het falen van het kind de schuld van de moeder is *Rosea di mama ta desgracia di un mal yu* (Adem van de moeder is het ongeluk van een slecht kind) (Hoefnagels & Hoogenbergen 1991, 61). Dit spreekwoord benadrukt dat in de eerste kinderjaren de grondslag gelegd wordt voor de vorming van het kind. Als het kind 'bedorven' is, is dat in de eerste kinderjaren gebeurd. Bovendien wijst Henriquez (1992) erop dat Curaçaose moeders vaak de schuld bij zichzelf leggen wanneer hun kinderen mislukt zijn. Dit blijkt ook uit sommige interviewfragmenten:

Soms zit ik me de schuld te geven. Dat doe ik altijd. Hij (Zariño, MvS) heeft me ook laatst gezegd: 'ja mama, het is jouw schuld dat ik hier (in Nederland, MvS) zit. Maar gelukkig toch heb je me hier naartoe gebracht, want op Curaçao wordt het met de dag erger'. Maar in principe geeft hij mij de schuld. En toen zeg ik: 'oh jee, had ik het (naar Nederland migreren, MvS) wel moeten doen?' Dan blijf

ik een paar uurtjes met die gevoel zitten. Dan denk ik als ik hem hier niet naartoe had gebracht, misschien was heel anders geworden daar. [moeder van r1, MP]

De laatste tijd zeggen die mensen (Kinderbescherming, MvS) 'ja, je bent altijd voor hun. Als ze iets doen sta je daar. Je moet nou gewoon aan jezelf gaan denken want hun flikken wat ze doen uit, jij niet'. Maar ja als moeder, ik moet heel eerlijk zijn, het eerste jaar voordat wij een voogd hadden, het was echt moeilijk. Want zodra ik de politie zie dan begin ik te huilen en vraag ik: 'waarom doen de kinderen dat? Ben ik niet een goeie moeder of zorg ik niet goed voor hun?' Maar allemaal die hier komt de voogd, de Kinderbescherming, allemaal, ze zien, ik doe mijn best. (...) Jerryson (groepsleider uit het Klaverveld, MvS) had me ook gezegd: 'kijk, je hoeft je niet meer te schamen. Hij had het zelf gedaan en nou moet Alexandro zelf ervoor betalen'. Ik dacht in het begin o, ik schaam me voor mijn kinderen, ik durf niet meer naar buiten. Vraag aan Robert (vriend, MvS), in het begin huilde ik elke avond. Hij kon niet eens slapen. [moeder van r18 en r51, MP]

Ook wanneer kinderen uitbesteed worden aan een familied, wat een veel voorkomend verschijnsel is op Curaçao, krijgt de verzorgster meestal de schuld van het mislukken van de kinderen.

Deze keer had ze (moeder, MvS) het goed aangepakt dat hij in het Koekoeksnest (Inrichting voor Justitiële Kinderbescherming, gefingeerde naam, MvS) was. Want hij was al een keer in de problemen gekomen. Maar de eerste keer van die zedendelict had de moeder mij de schuld gegeven en ik was helemaal kapot van. Toen hadden we niet zo goed contact, want ik was echt boos. Want ja, het is moeilijk. Breng ik een jongen naar school, ga ik zitten wachten om thuis te brengen, kan niet toch. Die dingen gebeuren tussendoor. Want ik zeg: 'thuis zes uur'. Is ie zes uur thuis. Maar tussendoor is het gebeurd toch. Dan had ik de schuld gekregen en was ik helemaal kapot van. Was ik naar RIAGG gegaan, want ik dacht dat het mijn schuld was. Ik dacht, ik zorg niet goed voor hem. Deze keer was ik ook bang om het te zeggen maar nu zei ze 'ja, jij hebt de schuld niet. Hij is groot genoeg om te weten wat ie doet'. [tante van r8, MP]

Maar de moeder wordt ook wel ontzien en krijgt niet altijd de schuld wanneer het met haar kinderen is mis gegaan. In zo'n geval wordt meestal gesteld dat zij al het mogelijke heeft gedaan om haar kinderen een 'goede' opvoeding te geven, maar dat zij 'niet willen luisteren' of 'zelf voor het slechte pad hebben gekozen'. Of zoals blijkt uit het spreekwoord: *E yu ku no tende su mama, ate den boka di kolebra* (een kind dat niet naar de raad van zijn moeder luistert, belandt in de bek van een slang ofwel iemand die niet luistert, loopt gevaar en komt in moeilijkheden). Wanneer het gedrag van de jongens in de ogen van de omgeving niet door de beugel kan, dan blijkt dat zij daarmee hun moeder het meest tekort doen. In zo'n geval zegt

men: *El a marga lechi di su mama* (hij heeft de borstmelk van zijn moeder bitter gemaakt), hetgeen betekent dat hij zijn moeder heeft beschaamd, dat hij haar veel verdriet heeft gedaan (Hoefnagels & Hoogenbergen 1991, 61). De moeders vertellen meestal dat ze alles hebben gedaan wat ze konden om hun zonen een goede opvoeding te geven. Vaak verwijzen zij naar jongens die de liefde van hun moeder hebben moeten missen, of moeders die zich, in hun ogen, onverantwoordelijk gedragen.

En dan denk ik ook, kijk mijn zus zit de hele tijd in de kroeg, mijn zus die zit te zuipen. Nou woont ze met een man, die zuipt ook. En hoe kan je tijd voor de kinderen hebben? En ik ga naar school, ik kom thuis en toch zit ik altijd hier met die kinderen. En toch doen die kinderen die dingen. Maar dan kan je zeggen, ja je zoon had reden om dat te doen, want die moeder is bijna nooit thuis. Maar als ik vrije tijd heb dan zit ik met hun. [moeder van r18 en r51, MP]

Ook wijzen de moeders erop dat zij er steeds op hebben toegezien dat het hun kinderen in materieel opzicht nergens aan ontbrak. Coppes et al. merken op basis van gesprekken met Marokkaanse ouders eenzelfde patroon op. Een terugkerend verhaal van de ouders is dat ze hun kinderen op materieel gebied alles hebben gegeven wat ze wilden hebben, maar dat hun kinderen toch diefstallen plegen (Coppes et al. 1997, 98).

Ik leer mijn kinderen van spullen van andere mensen af te blijven. Daarom probeer ik, als ik kan, alles in huis te hebben om hun te geven. Want ik wil niet dat de kinderen zeggen 'mama, ik heb honger'. Ik moet aan de kinderen geven anders gaan ze automatisch stelen. [moeder van r18 en r51, MP]

Met sport, ik heb alles geprobeerd. Ik stuur hem op judo, op turnen. Ik betaal turnen, hij gaat niet. [oma van r15, MP]

Daarnaast wijzen de moeders op de sterke band die zij hebben met hun zoon en de liefde die zij hem hebben gegeven, maar dat het tevergeefs is geweest. Uit de interviews blijkt dat de moeders niet zelden hun zonen smeken om op te houden met het plegen van delicten. De zwakke plek van de jongens, namelijk hun bezorgdheid om de gezondheid en het welzijn van de moeder, wordt dan vaak als middel ingezet om in te spelen op het schuldgevoel van de jongens ('doe het niet voor mama'). De meesten hopen dat hun zonen in de toekomst een ander leven zullen leiden, omdat zij als moeder, naar eigen zeggen, emotioneel zwaar onder het delinquente gedrag van hun zonen lijden. Uitspraken als 'nu wordt het mijn dood', 'straks krijg ik een hersenbloeding' of 'het gaat me kapot maken' komen vaak voor.

Al mijn aandacht gaat naar hem, het meeste van al mijn kinderen. Deze keer zal het mijn dood zijn als er weer wat gebeurt, heb ik hem gezegd. (...) Nu gaat het goed met Nelson want hij weet ik ga naar het ziekenhuis en we hebben met hem gesproken met tranen. En ik zei 'ja, het kan niet zo verder. Anders moet je gewoon bij je moeder'. En hij wil niet op Curaçao. (...) Ik heb hem zelf bij de politie gebracht en hem een pak slaag gegeven, daar bij de politie. (...) De politie zei 'je bent een goede moeder want je brengt hem, en geeft hem ook nog een pak slaag'. Want je moet toch rekening houden hij heeft suikerziekte. Maar ik zei 'nee, ik heb ook hoge bloeddruk, ik kan ook een hersenbloeding krijgen toch'. [tante van r8, MP]

Wat ik voel is net als met een operatie. Je hebt een operatie gehad, je bent herstellend, maar toch heb je pijn. En dat heeft tijd nodig zodat alle wonden helen en dat je weer verder kunt. En ik zal je heel eerlijk vertellen waarom dit me zo zeer doet. Het gaat goed, maar ik weet niet voor hoelang. Het is ook een beetje paniek van mij want Rico heeft me nog niks bewezen. Want hij moest eigenlijk een paar weken getrouwen op verlof komen, maar hij heeft het verpest. Dus ik heb er nog geen vertrouwen in. Want verwachtingen betekent pijn en teleurstelling. (...) Ik heb geen vertrouwen in Ricardo. Als ik hem zie ook, dan denk ik van ja, ik weet niet wat ik aan hem heb. En dat gevoel beangstigt mij en dat belemmert me ook om open voor hem te staan. Ik ben bang voor hem. [moeder van r9, MP]

De afwezige vaders worden door de moeders vaak als 'medeschuldigen' aangewezen. Meestal wijzen zij op het feit dat, indien de vaders zich niet aan hun verantwoordelijkheden hadden onttrokken, hun zonen nooit in deze situatie zouden zijn terechtgekomen. Uit de gesprekken bleek ook dat de vaders vanuit Curaçao vaak in de gaten houden hoe het hun kinderen in Nederland vergaat. Wanneer één van de kinderen 'op het slechte pad' terecht komt, wordt de verantwoordelijkheid bijna altijd bij de moeder gelegd, die bij de opvoeding van haar kinderen zou hebben gefaald. Daarom verzwijgen de moeders meestal, zeker ten aanzien van hun familie op Curaçao, dat hun zoon met de politie in contact is gekomen.

Mijn vader begon te denken dat mijn moeder ons verkeerd liet opgroeien, maar dat is niet zo. Dat horen we, mijn vader denkt altijd zo, weet je. Met de scheiding ook, mijn vader heeft niks gezegd toen mijn ouders gingen scheiden. Hij zei niks over de kinderen en zo. Hij zei: 'oké, laat de kinderen maar bij hun moeder en we zullen zien of ze goed opgroeien'. Maar mijn moeder heeft ons goed opgevoed. Hij kan niks zeggen, want ik weet dat mijn moeder trots op ons kan zijn. [zus van r2, ZP]

Maar op het politiebureau wilden ze de schuld op mij schuiven. Ze zegden van 'ja mevrouw, het is omdat je geen goed contact hebt met je zoon dat hij zulke dingen doet'. Maar kijk, ik vind niet dat ik schuld tref. Ik heb altijd het beste

gewild voor mijn kinderen. Ik ben niet streng voor ze, niet zoals mijn moeder mij heeft opgevoed. Want ik denk, je bent in Nederland, je moet je aanpassen aan hier. Als er één is die schuld treft is het zijn vader. Hij kijkt niet naar hem om, hij bemoeit zich nergens mee. Terwijl hij de enige is naar wie Juni luistert. (...) Hij vindt het goed dat het gebeurd is met Juni want nu is het net alsof ik faal. Want toen we gingen scheiden wilde hij Juni hebben. Maar Juni wilde niet bij zijn vader gaan. [moeder van r7, MP]

Maar uit de gesprekken komt ook de ambivalentie ten aanzien van het gedrag van de vader naar voor. Sommige moeders oordelen dat de aanwezigheid van de vader niets had uitgemaakt, omdat deze zich toch nooit met de opvoeding van de kinderen heeft of zou hebben ingelaten.

Ik wilde zijn vader wel schrijven om hem op de hoogte te stellen van wat ik hier allemaal moet verduren. Maar niet om hulp te vragen want wat kan die man doen? Hij weet niks van zijn vader. Zijn vader, hij schrijft niet, hij belt nooit, verjaardagen en zo, niets doet ie. [moeder van r9, MP]

Het zou niet beter gegaan zijn als de vader van Angelo nog bij ons had gewoond. De vader van Angelo was altijd aan de drank en hadden we altijd ruzies. En Angelo zijn stiefvader had tot drie jaar geleden met ons gewoond. Maar Angelo wou gewoon die richting kiezen en stoer doen. Angelo is overal opgevangen maar Angelo wil gewoon een beetje groot spelen, zo van 'ik durf het'. [moeder van r18 en r51, MP]

Wanneer een stiefvader aanwezig is wordt zijn beperkte macht door de moeder veelal gezien als een oorzaak van het delinquente gedrag van hun zonen. Net zoals de moeders vaak beweren dat hun kinderen 'niet meer willen luisteren' naar hen, vinden zij ook dat de kinderen niet luisteren naar hun stiefvader omdat hij niet hun 'echte vader' is.

Maar misschien denkt hij, ja die man (stiefvader, MvS) is mijn vader niet. Er bestaat geen vadersverband weet je, want hij kent zijn vader. Dus misschien denkt hij, ik ken mijn vader, die woont ergens in Nederland. En deze man is mijn vader niet, dus ik hoef niet naar hem te luisteren of zo. (...) Soms vergelijk ik hem met mij. Maar ja, ik ben op een heel andere manier opgevoed. Mijn vader en mijn moeder waren getrouwd. En dat speelt een rol hoor, een vader in huis, een echte vader in huis. [moeder van r1, MP]

Sharlon (stiefvader, MvS) let op hun allemaal, maar Angelo en Alexandro denken, hij is niet onze echte vader, snap je wat ik bedoel? Als je buiten loopt met de vrienden zeggen hun : 'ach, hij is niet je echte vader en waarom moet je luisteren', weet je. Maar je echte vader is diegene die je heeft grootgebracht, is niet diegene die je heeft gemaakt. [moeder van r18 en r51, MP]

De oorzaken van delinquent gedrag, zoals die door de moeders tijdens de interviews naar voor zijn gebracht, zijn als volgt samen te vatten. Ten eerste wijzen de moeders op de veranderingen in het opvoedingsklimaat ('in Nederland zijn kinderen te vrij'). De moeders hebben vaak heimwee naar de kindertijd van de jongens ('toen luisterde hij nog', 'toen was hij nog braaf'). Vervolgens speelt volgens de moeders de omgang met slechte vrienden een belangrijke rol bij het delinquente gedrag van hun zonen. De moederliefde die deze jongens hebben moeten missen, wordt gezien als een belangrijke oorzaak van hun delinquent gedrag. Maar daarnaast komt ook ambivalentie naar voren in de verhalen van de moeders. De meesten vertellen dat zij hun best hebben gedaan bij het opvoeden van hun kinderen maar dat deze laatsten toch voor het slechte pad hebben gekozen. En ten slotte klagen de moeders vaak dat ze helemaal alleen voor de opvoeding van hun kinderen staan. De vaders hebben zich vaak aan hun verantwoordelijkheden als opvoeder onttrokken en de stiefvader heeft niet genoeg macht over de kinderen omdat hij niet hun 'echte vader' is.

Reacties op en legitimeringen van delinquent gedrag door de moeders

Naast de toeschrijving van oorzaken aan het delinquente gedrag van hun zonen werd tijdens de interviews met de moeders bijzondere aandacht besteed aan hun reacties op en de legitimeringen die zij geven aan verschillende delicten. Ondanks de methodologische problemen die zich bij de interviews met de moeders voordeden kwamen er uit de gesprekken opmerkelijke patronen naar voren.⁶

De reacties van de moeders op het delinquente gedrag van hun zonen worden over het algemeen gekenmerkt door ambivalentie. Net zoals de jongens, die vaak vertelden dat ze ook wel 'goede kanten' hadden, vertellen de moeders tijdens de interviews over de goede kanten van hun zonen. Zij benadrukken het goede gedrag van hun zonen ondermeer door te wijzen op hun hulpvaardigheid in de huishouding ('*thuis doet hij alles*'). Dit staat in scherp contrast met de manier waarop de jongens zich volgens de moeders op straat gedragen ('*op straat doet hij domme dingen*'). Enerzijds heeft dit volgens de moeders te maken met de invloed van slechte vrienden die de jongens op straat ontmoeten. Anderzijds wijzen de moeders erop dat hun zonen zich slecht gedragen wanneer zij aan hun toezicht en controle zijn onttrokken.

Hij doet dat om in de groep te horen, want als hij kan zeggen nee, dan gaat alles goed. Want hij heeft ook zijn goede kanten. Hij kan wassen, boodschappen

halen, de kinderen halen, hij doet de afwas. Maar alleen om in de groep te horen. (...) En ja dan ga je mee hè, maar op zichzelf is hij niet slecht. [tante van r8, MP]

Hij (Angelo, MvS) heeft een goeie en een slechte kant. (...) Hij maakt schoon, hij stofzuigt, hij doet alles, ik vraag hem niks. Maar als Angelo gaat op straat dan begint hij allerlei domme dingen te doen. (...) Hij is lief, hij luistert, hij ruimt op. (...) Iemand kan ook goed zijn compleet, maar andere mensen maken die persoon ook slecht. En de dingen die hun doen, automatisch Angelo komt in problemen. [moeder van r18 en r51, MP]

Om de reacties van de moeders op diefstal te achterhalen werd hun gevraagd hoe ze (zouden) reageren als hun zoon een radio mee naar huis zou nemen, die hij eerder die dag had gestolen. De meeste moeders antwoordden dat hun zoon de gestolen radio in dit geval zou 'moeten terugbrengen'.

Hij durft het niet hier te brengen. Want ik controleer Rigoberto iedere dag, weet je. Alles van hem controleer ik, in zijn kamer alles controleer ik. Want als hij met iets binnen komt wat ik niet ken, vraag ik gelijk van wie heb je het gekregen. Van waar komt het? Hij moet me direct vertellen. Als hij er toch mee komt dan moet hij het terugbrengen van waar hij het heeft gekregen. Ik wil het niet. [moeder van r29, ZP-GD]

Gaat ie gelijk de deur uit met die gestolen radio. Wat komt ie doen met een gestolen radio? Mario heeft alles. Alles wat mijn kinderen willen koop ik voor ze. Niks komt hier in mijn huis zonder dat ik precies weet van waar het komt. Als ik moet bellen, vragen aan die persoon 'heb jij het gegeven?' dan doe ik het. (...) Moet je mij die naam van die persoon zeggen. Ga ik naar die persoon, vraag ik het. Vraag ik het, soms is al gebeurd met mijn kleine zoon. Zeg ik 'mama gelooft je niet, mama gaat vragen'. En dan vraag ik het. [moeder van r34, ZP-GD]

Sommige moeders beweren dat ze in zo'n geval zelf de politie op de hoogte zouden brengen. In een aantal gevallen is dat ook gebeurd.

Als hij met een gestolen radio zou komen en hij haalt het niet weg, dan bel ik de politie. (...) Ik bedreig niet alleen, ik doe het ook. Hij weet dat ik het zou doen. Straks heb je de politie bij je voor de deur en ik ben iemand die zich zo schaamt zelfs als ik naar de politie moet gaan om inlichtingen te vragen. Laat staan dat ik daar moet gaan omdat mijn kind daar is. Ik schaam me gewoon om een politiebureau in te gaan om informatie te vragen. Dan zeggen ze (mensen uit de buurt, MvS), 'ja die gaat in het politiebureau, wat gaat die daar doen?' [moeder van r2, ZP-GD]

Maar hij brengt niets thuis. Als hij het wel doet breng ik het naar het politiebureau als hij niet kan zeggen van waar hij het heeft gehaald. (...) Dan krijgt hij meer straf maar dan moet hij beter denken, niet zomaar dingen nemen van iemand toch. [tante van r8, MP-D]

Ook wanneer de politie, in het geval van verdenking, thuis bij de moeder zou komen, beweren de meesten dat zij in zo'n geval de gestolen goederen aan de politie zouden tonen. De mogelijke straf die hun zonen hierdoor kunnen krijgen weerhoudt er de meeste moeders naar eigen zeggen niet van om op deze manier te reageren. Door hun zonen op deze manier aan te pakken hopen de moeders dat de jongens zich in de toekomst anders zullen gaan gedragen ('ik hoop dat hij er wat van leert').

Toon ik het aan de politie, zeker weten. Want ik heb hem niet geleerd van gestolen spullen hier te brengen. Zou ik tegen de politie zeggen: 'daar is die radio'. Ik breng hem wel in de problemen, maar dan doet ie het nooit meer. [moeder van r29, ZP-GD]

Als de politie komt zeg ik het wel, ik zou zeggen: 'hij is met een radio gekomen, maar misschien heeft hij het geleend van een vriend of zo'. Ik zou zeggen: 'het is deze radio, maar ik weet niet of het gestolen is of niet'. Ik zeg het gewoon want dan moet ie zulke dingen niet doen. Je bent toch verkeerd. Met zulke dingen ben ik wel echt streng hoor. Ik kijk niet door de vingers. (...) Ik ga het echt niet bedekken. Als hij problemen krijgt met politie hierdoor dan heeft hij het verdiend en dan hoop ik dat hij daar wat van leert. Want als ik het ga bedekken en hij denkt nou het lukt wel, nou dan kan hij het nog een keer gaan doen. En deze keer was het een radio, volgende keer weet ik veel wat het kan zijn. [moeder van r33, ZP-D]

Vooraf het gezichtsverlies, bij ontdekking van gestolen goederen in hun huis, blijkt een rol te spelen bij het feit dat de moeders afkeurend reageren wanneer hun zonen gestolen spullen mee naar huis nemen.

Ik heb altijd gewerkt, altijd alles eerlijk gekocht en dan komt de politie in je huis en verdenken ze je. Dus ik wil helemaal geen gestolen dingen in mijn huis hebben. [moeder van r7, MP-D]

Als Angelo wat heeft gestolen en de politie vraagt mij, ik geef Angelo aan. Ja want dan denken hun Angelo heeft het gestolen en ik wil niks van niemand. Hier ik betaal nog steeds die stereo, maar de rest zijn allemaal al betaald en ik heb van alles bewijs, van alles. Daarom ik kan op mijn hart kloppen, alles hier is van mij. [moeder van r18 en r51, MP-D]

Ook werd aan de moeders gevraagd hoe ze (zouden) reageren wanneer hun zoon een gestolen radio zou kopen. Hoewel de meesten ook hier tegen gekant zijn, hebben sommigen daar minder moeite mee. Het gegeven dat zij zelf meermaals het slachtoffer zijn geworden van diefstal of dat 'iedereen' uit de buurt gestolen spullen koopt, heeft tot gevolg dat sommigen begrip kunnen opbrengen voor het feit dat hun zonen soms gestolen goederen kopen.

Als hij het heeft gekocht dan hangt het ervan af wat voor een radio dat is en wat hij daarvoor heeft betaald. Als het een stereotoren is van 2000 gulden en hij heeft er een tientje voor betaald, hij gaat terug. Want vroeger kwamen ze: 'mama, iemand heeft een video en hij verkoopt het voor 100 gulden'. Vroeg ik 'waar heeft ie dat vandaan?' 'Nou hij heeft het gekocht van die en die'. Zei ik 'nee, hoor'. Want straks komt de politie hier bij mijn deur staan en vinden ze dat ding hier bij mij in huis, dat gaat niet. (...) Maar ze komen wel vaak van die junks tegen en dan verkoopt die jongen een trui voor een tientje en Roberto koopt het. Komt ie thuis en zegt ie 'mama, kijk heb ik voor een tientje gekocht' weet je. Dan zeg ik 'ja, je weet dat het niet mag, je weet dat het verkeerd is. Waar ben je mee bezig?' Maar dan zegt hij 'mama, ik heb niks slechts gedaan. Hij heeft het gepakt. Als ik het niet koop, koopt iemand anders het. En wat heb ik nou gedaan? Ik heb die man een tientje gegeven'. En dan denk ik nou ja, ergens heeft ie wel gelijk. Als hij het maar niet gaat stelen om het te verkopen. [moeder van r32, ZP-D]

Als Rochiri een gestolen video koopt is goed. Ik vind het niet erg hoor. Maar ze stelen van mij toch ook. Want toen ik in Frissenstein woonde, daar hadden ze twee keer in mijn huis ingebroken. Hadden ze al mijn spullen meegenomen. Een keertje kwamen we thuis en alles was weg. (...) Maar niet dat ik voor mijn huis alleen maar dingen ga kopen die gestolen zijn. Nee dat niet. (...) Je moet niet altijd kopen want politie, ze letten op. Ik ben ook een beetje bang voor politie, ik doe het ook niet zomaar. Een keertje kan wel, maar niet altijd. (...) Maar als Rochiri zelf die video heeft gestolen, nee dat niet. Dan moet ie terug gaan brengen. Nee hoor, ik wil geen gestolen dingen hier in mijn huis. [moeder van r33, ZP-D]

Uit de interviews met de jongens is inderdaad gebleken dat sommige moeders oogluikend toestonden dat zij met gestolen spullen thuis kwamen. Meestal weigerden deze moeders echter alle medewerking aan het onderzoek of waren het de jongens zelf die weigerden om hun telefoonnummer door te geven. 'Mijn moeder houdt niet van praten', 'mijn moeder vertrouwt niemand' of 'mijn moeder praat nooit met vreemden' waren in dit geval de meeste argumenten. Slechts in uitzonderlijke gevallen gaven de moeders toe dat zij niet al te afkeurend hadden gereageerd op het delin-

quente gedrag van hun zonen. Dat waren de moeders met wie ik een wat intensiever contact had opgebouwd.

Een ander opvallend gegeven is dat straatroof door de moeders van zowel daders als niet-daders meestal wordt omschreven als een 'kwajongensstreek', waarvoor men gezien de leeftijd van de jongens begrip moet hebben. Hoewel de jongens tijdens het onderzoek niet zelden de straatroof verzwegen, bagatelliseren of vergoelijken de moeders het vaak. Om hun verhaal kracht bij te zetten vergelijken de moeders het delinquente gedrag van hun zonen met het delinquente gedrag van 'grote criminelen'. Grote fraudezaken of andere vormen van witteboordencriminaliteit die uitgebreid aandacht kregen in de media worden hierbij als voorbeelden aangehaald.

Zariño vind ik geen crimineel. Dat (straatroof, MvS) doe je gewoon uit ondeugendheid. Hij is wel op het slechte pad, en hij moet terug. En hij moet het ook willen, want hij is niet van die jongens die ergens gaan staan om te kijken of ze iemand kunnen beroven en zo. Hij hoort alleen maar over die dingen en hoe anderen er zo gemakkelijk af komen en zo. En ja dan gaat hij ook doen, en denkt ie ja misschien gebeurt met mij ook. (...) Het is iets heel anders met Zariño want Zariño wilde een brommer hebben en de moeder kan het niet voor hem kopen, dus is hij beginnen denken hoe kan ik aan een brommer komen. Maar hij had het niet met geweld genomen van die jongen. Hij heeft gewoon gezegd om van die brommer te gaan en die jongen is gewoon afgegaan. Zo dom was ie. Maar stel hij had met geweld bedreigd of met een pistool of zo, dat zou ik niet leuk vinden. Maar ja, het is gewoon zo gegaan. [moeder van r2, ZP-GD]

Ik zei wat Juni heeft gedaan (tassenroof, MvS) was meer kwajongensstreek. Dat was niet zo voor het geld. Juni zegt dat hij crimineel is om stoer te doen. Dan word ik kwaad als die jongetjes bijvoorbeeld eens een tas stelen, zijn ze meteen crimineel, nee. Wat ik crimineel vind is dat Van der Valk gedoe. Dat zijn echte criminelen. [moeder van r7, MP-D]

Een verklaring voor het feit dat de jongens de door hen gepleegde straatroven veelal verzwegen kan te maken hebben met het gegeven dat de jongens zich schaamden om tegenover een vrouwelijke interviewster toe te geven dat zij een vrouw tot hun slachtoffer hadden gemaakt. Bij de moeders speelde dit waarschijnlijk een minder belangrijke rol en werd het als minder bedreigend ervaren om als 'vrouwen onder elkaar' over dit delict te praten. Hoewel straatroof wordt afgedaan als katekwaad zijn de moeders, meer dan de jongens, begaan met het slachtoffer, vooral wanneer het om een vrouw gaat.

Ik hoop dat Juni nu zijn les heeft geleerd. Ik heb hem ook gezegd dat als hij vrij komt dat hij dat meisje van die overval een bosje bloemen moet kopen en zijn

excuses aanbieden, omdat het toch de eerste keer was. Ja hij moet ook aan haar denken. (...) Ik wilde haar een bloemetje geven en haar zeggen: 'ik ben niet blij wat mijn zoon met jou heeft gedaan.' Sommige moeders die doen helemaal niets, maar ik vind ouders van die jongens moeten ook wat van zich laten horen aan de slachtoffers. Want de meeste ouders zijn niet mee eens wat hun kinderen doen. (...) Ik zei hem: 'zou je het leuk vinden als ik door drie jongens word beroofd?' [moeder van r7, MP-D]

Vervolgens werd nagegaan hoe de moeders (zouden) reageren op het gegeven dat hun zoon dealt in (hard)drugs. Het is opvallend dat de moeders hier in de meeste gevallen beweren dat zij hun zoon 'het huis zouden uitzetten'.

Ik zou hem daar (dealen, MvS) op aanspreken, hij weet dat dat bij mij niet kan. Ik zou hem zeggen: 'als je daarmee door wil gaan, daar is de deur!' Ik geef mijn kinderen altijd de keuze, ik bepaal niks voor ze. Ze weten wat kan en wat niet kan bij mij. Ik bepaal het niet, je hebt altijd een keuze. Ik ga geen ruzie of fanfare maken. (...) Maar ik zou ze gewoon aangeven. Anders kweek je zelf criminelen als je probeert het te verbergen. (...) Je hebt een fout gedaan, je gaat ervoor gestraft worden en hopen dat je er wat van leert. Het is hard, maar ja het is een manier om ze wakker te schudden. Als ik mijn hand boven hun hoofd blijf houden dan kweek ik gewoon een crimineel. Dan heeft ie zoiets van, ik kan alles doen, want mijn moeder staat toch achter me. [moeder van r32, ZP-D]

Gaat ie meteen eruit, want als je met zulke dingen begint, nee hoor, hier in mijn huis niet. En ik hou niet van zulke dinges, geen drugs niks. (...) Het zijn allemaal illegale dinges. Gewoon een werk zoeken en werken. Verdien je geld op een eerlijke manier. Dat vind ik ervan, klaar. En je verpest ook andere mensen hun leven, want dan worden ze junks, nee hoor. Die mensen gaan dood van die dinges. Bij mij moet je eruit als je met die dingen begint. [moeder van r33, ZP-D]

Het is opvallend dat de moeders over het algemeen een grote afkeuring laten blijken wanneer hun zonen dealen. Dit heeft enerzijds te maken met het feit dat de moeders bang zijn dat hun zonen verslaafd kunnen raken aan drugs ('als je iedere dag drugs ziet ga je het ook eens gebruiken'). Anderzijds zijn de moeders bang voor de consequenties die de drugs-handel voor hen meebrengt. Dat hun huis het centrum van de drugshandel van hun zoon zou worden, en dat het delinquente gedrag van hun zonen van 'de straat' wordt verplaatst naar 'thuis', heeft tot gevolg dat de moeders hiertegen hard optreden. Dit omdat de meeste moeders naar eigen zeggen niet mede verantwoordelijk willen zijn voor het delinquente gedrag van hun zonen. Een aantal moeders had zelf in de gevangenis gezeten we-

gens de handel in harddrugs, maar dit waren moeders die, om begrijpelijke redenen, medewerking weigerden.

Hoewel de meeste moeders beweren afkeurend te staan tegenover het feit dat hun zonen wapens dragen, en deze bij ontdekking vaak weggegooiden, blijken uit hun verhalen ook duidelijke tekenen van goedkeuring en aanmoediging. Het is inderdaad opvallend dat zowel de moeders van jongens met als zonder politiecontacten, als de moeders van daders en niet-daders van poging tot doodslag en bedreiging, het feit dat hun zonen met wapens lopen op vrijwel dezelfde manier legitimeren als de jongens zelf. 'Als iemand zich met je bemoeit of ruzie zoekt' wordt door de moeders het meest gebruikt als legitimering van steken.

We gaan in Hoger Beroep want vijf jaar is veel te hoge straf voor Juni, want het was zelfverdediging. (...) Die jongen had ruzie gezocht met Juni en die jongen is groot, hij is kickboxer. Juni is niet begonnen want Juni is een rustige jongen. [moeder van r7, MP-D]

Ook 'zelfverdediging' is een reden waarom het volgens de meeste moeders geoorloofd is dat hun zonen steeds een mes bij zich hebben en het ook zouden gebruiken of reeds gebruikt hebben.

Ik vind het wel een beetje gevaarlijk maar het is een zelfverdediging zegt hij altijd en ik heb het veel keren weggehaald maar hij neemt het toch. Hij zegt 'ma, ik moet ermee lopen'. (...) Wanneer die jongens op hem afkomen op school, moet hij zich kunnen verdedigen zegt ie. Maar ik ben er wel bang voor, ik ben er tegen. (...) Ik weet niet of zijn vader dat (dat hij met een mes op zak loopt, MvS) weet. (...) Ik denk wel dat hij met zijn vader daarover kan praten. Ik denk dat zijn vader het wel zou begrijpen. Maar eigenlijk, als je het goed bekijkt, het mag niet hé. [moeder van r36, ZP-GD]

Bovendien verwachten zij dat hun kinderen zichzelf van jongsaf aan verdedigen. Dit komt erop neer dat de jongens van hun moeder de opdracht krijgen om terug te slaan wanneer zij door iemand worden geslagen. Het macho gedrag dat, zoals uit eerder onderzoek bleek, in het gedrag van de jongens een belangrijke rol speelt wordt door de moeders in belangrijke mate aangemoedigd.

Maar op school, iedere keer als hij thuis kwam zei hij 'mama, die en die heeft me geslagen'. Ik zeg 'heb je niet teruggeslagen?' 'Nee mama'. Toen zeg ik 'als je nog een keertje thuiskomt en je vertelt dat die en die je heeft geslagen en als je niet terugslaat dan ga ik jou slaan'. Ja, je bent een jongen, als ze jou slaan moet je gewoon terug slaan, vind ik. Ik kan er niet tegen dat mijn zoon wordt

geslagen. Oké, slaan is niet goed, maar iemand heeft je een klap gegeven, dan moet je ook terugdoen. [moeder van r1, MP-GD]

Ik zou niks doen, want misschien had ie terecht geslagen. Hij gaat niet iemand zomaar slaan. Terugslaan moet je, want als je je rug draait zeggen ze: 'kijk een flikker daar'. [moeder van r2, ZP-GD]

Naast zelfverdediging worden door de moeders ook 'angst' en de 'gevaarlijke buurt' waarin zij wonen genoemd als een reden waarom zij het geoorloofd achten dat hun zonen een mes op zak dragen. Angst als vorm van legitimering is daarentegen bij de jongens niet terug te vinden.

Luciano loopt altijd met een mes, wat ik ook doe, hoe vaak ik het ook afpak. Maar dan zegt ie tegen mij, 'mama, hoe moet ik mij verdedigen?' Want Roberto (oudere broer, MvS) is een keer overvallen in Hoogvliet door drie Antilliaanse jongens. Wilden ze zijn fiets afpakken en Roberto die ging zich verdedigen. Dus hadden die jongens in zijn hand gestoken. En sindsdien is Luciano doodsbang. (...) En toen wanneer iemand aan de deur belde Luciano kwam met een mes bij de deur staan. Maar ik zei 'zo kan je niet doorgaan, je moet toch de straat op durven'. Hebben we met slachtofferhulp gepraat. Maar sindsdien loopt Luciano met een mes. Hij neemt ze niet mee naar school maar als hij op straat loopt, hij loopt met een mes. Maar ik ben er tegen want ik zeg als je een mes hebt, dan ga je het ook gebruiken op een keer. [moeder van r32, ZP-GD]

Maar ja hier in Hoogvliet moet ik zeggen als je er hier mee loopt vind ik het niet zo erg. Want er gebeuren echt vreselijke dingen hier. (...) Dus ja, (...) als je jezelf kan verdedigen met iets vind ik heel goed. Daarom zeg ik mijn kinderen wees op je hoede als je hier loopt en daarom wil ik niet dat ze laat lopen hier. Het is niet met mij gebeurd maar ik heb wel gehoord dat ze al een heleboel dames hebben beroofd, in deze lift zelfs. In de avonduren. [moeder van r34, ZP-GD]

Net zoals bij de jongens het geval is vinden de moeders het geoorloofd om te steken als je daar een goede reden voor hebt ('je steekt niet zomaar'). Een goede reden om iemand te steken is volgens de moeders wanneer men zelf de kans loopt om slachtoffer te worden van een misdrijf. In zo'n geval wordt steken door de moeders niet gezien als een misdrijf, maar als een manier om jezelf te verdedigen.

Iemand is een crimineel als hij iemand anders doodmaakt zonder reden. Een goede reden om iemand dood te maken is als ik hier in mijn huis zit en iemand komt binnen om mijn spullen te pakken hier. Ik ga me verdedigen en misschien maak ik hem dood eerst voordat ie mij doodmaakt. Dat vind ik gewoon zelfverdediging, dan is het geen criminaliteit. Ja want als iemand hier binnen komt om mij dood te maken en mijn dingen te roven. Dan ben je crimineel, dan ben je

echt verkeerd bezig. Ga ik me echt verdedigen. (...) Dat zou ik zeker doen. Ik weet niet hoe anderen erover denken, maar ik zou me verdedigen. Ook als iemand mij wil verkrachten, maak ik hem dood. [moeder van r34, ZP-GD]

Slechts één moeder, wier zoon een leeftijdsgenoot had gestoken, die aan zijn verwondingen was overleden, keurde openlijk het gedrag van haar zoon goed ('hij had niet gedacht dat ie dood zou gaan').

Hij had gewoon pech dat die jongen is doodgegaan. Maar het kan niet dat die jongen doodgegaan is van die steekwond, want het was maar een klein wondje. Die jongen is gewoon doodgegaan aan hersenbloeding een week later. [moeder van r7, MP-D]

Daarnaast blijkt uit de interviews dat sommige moeders tolereren dat hun zonen een 'klein mesje' op zak hebben. Dit vertoont overeenkomsten met de mening van de jongens, die vaak het lopen met messen omschreven als een spel. Ook de moeders zagen een mes vaak als een stuk speelgoed, en kochten soms voor hun zonen, zoals uit de verhalen blijkt, op jonge leeftijd een 'mesje'.

Ik weet nog, ik had een zakmesje voor Juni gekocht. En toen zei hij: 'nee hoor, ik loop niet met die dingen'. Tot hij echt goed met Harold begon om te gaan, toen liep ie met grote zakmessen. Want ik heb die messen weggegooid. Ja ik gooi ze gewoon weg. Wat niet goed is gooi ik weg. Dan maakt ie van die wapenstokken met ijzer erin, hup weggooien. Dan zegt ie 'mama, waarom heb je het weggegooid?' Dan zeg ik: 'ik heb het weggegooid want ik wil geen rotzooi in mijn huis'. [moeder van r7, MP-D]

Hij loopt met een mes soms moet ik eerlijk zeggen. Maar niet echt met een mes, met zo'n klein ding. Ze verkopen die dingen, je kan appel en zo ermee schillen. Zo'n zakmes, zoiets. [moeder van r34, ZP-GD]

Uit de verhalen van de moeders blijkt dat sommigen onder hen op jonge leeftijd een mes op zak hadden en vanuit dit perspectief gezien het heel normaal vinden dat hun zonen ook gewapend lopen. Hieruit blijkt eens te meer de ambivalentie in de houding van de moeders. Aan de ene kant beweren ze er alles aan te doen om hun zonen op het rechte pad te houden, terwijl zij aan de andere kant instemmen met het feit dat zij (weliswaar met een klein) mes op zak lopen.

Vroeger was ik ook erg, ik vocht ook gewoon. Als meisje liep ik ook met een mesje maar met zo'n klein ding. Maar nu, de jongens lopen met grote dingen. Je steekt het in je buik en het komt er in je rug uit. Maar ik liep met een klein

mesje want ik ging overal alleen, ik ben iemand die altijd alleen loopt. Als je alleen uitgaat, je krijgt geen problemen. Want je ziet problemen en je loopt weg, maar dat willen mijn kinderen niet snappen. [moeder van r18 en r51, MP-D]

Sommige moeders vertellen dat ze ook nu nog steeds 'iets' op zak hebben ter zelfverdediging, en vaak werd het voorwerp waarmee ze zich verdedigen tijdens het interview aan mij getoond. Daarnaast bleek dat de jongens hun moeders vaak stimuleerden om een wapen te dragen of het in de tas van hun moeder stopten.

Hij (Luciano, MvS) stopt zelfs een mes of een busje traangas in mijn tas. Dan zeg ik: 'wat moet ik ermee?' Zegt ie 'ja mama, stel dat iemand jou aanvalt'. Dus ja, ik vind het niet goed dat hij dat doet, maar ik kan het wel begrijpen. Want hij is bang sinds die keer dat dat gebeurd is met Roberto (broer van Luciano, MvS). [moeder van r32, ZP-GD]

Ik wilde iets (ter 'zelfverdediging', MvS) kopen, maar ik dacht nou ja ik loop toch niet vaak alleen hier dus ik heb niets. Maar het is toch wel goed als je altijd iets bij jou hebt. Sommige mensen lopen met azijn in hun zak, als je iemand azijn in het oog gooit, dat brandt verschrikkelijk. [moeder van r34, ZP-GD]

Bovendien blijkt uit sommige verhalen van de moeders dat zij zelf niet of nauwelijks terugdeinzen om geweld te gebruiken wanneer zij dat noodzakelijk achten. Door de jongens werd vaak beweerd dat zij steken geoorloofd achten wanneer iemand hun moeder bedreigt of beledigt. Omgekeerd geldt hetzelfde. Wanneer de jongens worden bedreigd, reageren de moeders op een vergelijkbare manier als hun zonen ('als iemand mijn zoon bedreigt').

Mariska (vriendin van Angelo, MvS) zei tegen Angelo 'als je me nog één keer slaat vraag ik aan mijn oom om je dood te schieten'. Ik zei 'oké, je kan Angelo schieten. Maar als je dat doet, dan kom ik, en vermoord ik jou, je moeder, je grootmoeder en je hele familie'. Ik heb kleren, geld van verzekering klaar voor begrafenis, als ze Angelo schieten. Maar ik zeg je, 'als je mijn kind doodschiet, vermoord ik jullie allemaal'. [moeder van r18 en r51, MP-D]

Uit het verhaal van sommige jongens bleek dat hun moeder zelf dader was van (poging tot) doodslag oftewel 'steken'. Jammer genoeg weigerden deze moeders alle medewerking.

Schaamte, schande en gezichtsverlies

Context en interpretatie bij de legitimeringen van instrumentele en expressieve delicten

Uit eerder onderzoek bleek dat jongens met politiecontacten meer dan jongens zonder politiecontacten legitimeringen gebruikten voor instrumentele delicten (diefstal, diefstal met geweld en dealen). Expressieve delicten (steken en bedreiging) werden zowel door jongens met politiecontacten als door jongens zonder politiecontacten in dezelfde mate gelegitimeerd. Zowel moeders van jongens met politiecontacten als moeders van jongens zonder politiecontacten reageren over het algemeen afkeurend op instrumentele delicten (diefstal, diefstal met geweld en dealen), hoewel zij deze soms wel legitimeren. Expressieve delicten (steken en bedreiging) worden daarentegen door de moeders over het algemeen goedgekeurd en soms aangemoedigd of vergoelikt. Deze delicten worden door de Curaçaose jongens en hun moeders op nagenoeg dezelfde wijze gelegitimeerd. Er zijn opvallende overeenkomsten in de inhoud van de legitimeringen van steken tussen de moeders van jongens met politiecontacten en jongens bij wie dit niet het geval is. Om te verklaren waarom de moeders bepaalde legitimeringen gebruiken moeten deze in een bredere context worden geplaatst.

Ondanks de ambivalenties in de opvoeding zijn de moeders over het algemeen voorstander van een 'harde aanpak' en voeden zij hun kinderen op volgens de opvoedingstradities die zij op Curaçao kennen, en die over het algemeen als autoritair te karakteriseren zijn. Uit de beschrijving van de oorzaken van het delinquente gedrag van de jongens blijkt dat de moeders vaak de verantwoordelijkheid van hun zonen ontkennen of minimaliseren. Zij verwijzen naar veranderingen in het opvoedingsklimaat in Nederland, naar de invloed van slechte vrienden (die vaak onvoldoende liefde kregen van hun moeder) en naar de afwezige vaders die zich aan hun verantwoordelijkheden hebben onttrokken. Door de verantwoordelijkheid van hun kinderen te ontkennen, ontkennen de moeders indirect een deel van hun eigen verantwoordelijkheid. Volgens hun visie is delinquent gedrag 'iets dat je overkomt', waar je als opvoeder weinig greep op hebt (Sykes & Matza 1957, 252). Hoewel de moeders vaak het gevoel hebben dat zij gefaald hebben bij de opvoeding van hun zonen, leggen zij de verantwoordelijkheid vooral bij negatieve invloeden in de omgeving. Uit de houding van de moeders ten aanzien van het delinquente gedrag van hun zonen, en de verschillende vormen van legitimering ervan, komt steeds het schaamtegevoel als cruciale factor aan de oppervlakte. Een schaamtegevoel dat je als onderzoeker pas dan ontdekt wanneer je na ver-

loop van tijd een goede relatie met hen hebt opgebouwd. Tot op zekere hoogte worden de legitimeringen gebruikt om dat schaamtegevoel te neutraliseren. De afkeurende blik ten aanzien van de delinquente handelingen van hun zonen dient heel vaak vooral gezien te worden in die context.

De meeste moeders schamen zich vooral wanneer hun zonen in contact komen met de politie. Goudsblom omschrijft schaamte als sociale pijn. Fysieke pijn treedt meestal op als een begeleidingsverschijnsel van kwetsuren of ziektes, en heeft in die zin een signaalfunctie. Degene die pijn lijdt merkt dat er iets mis is. En zo is het ook met schaamte, volgens Goudsblom.

Schaamte betekent slecht nieuws. Het herinnert degene die zich schaamt eraan dat er iets verkeerd is gegaan. Hij beseft dat hij aanstoot heeft gegeven en zich in een kwetsbare en weerloze positie bevindt, overgeleverd aan het onwrikbare negatieve oordeel van anderen (Goudsblom 1997, 15).

Door zich te schamen geeft men uitdrukking aan het gevoel dat men het afwijzende oordeel van anderen aanvaardt en eronder lijdt. Het is opvallend dat de moeders zich vooral schamen tegenover hun familie op Curaçao. In de eerste plaats heeft dit te maken met het feit dat de vaders op Curaçao vaak in de gaten houden hoe het hun kinderen in Nederland vergaat. Maar er is nog een andere, veel dieperliggende reden, die te maken heeft met de angst voor gezichtsverlies. Mensen kunnen inderdaad onverschillig zijn voor wat buitenstaanders van hen denken, maar ze zijn zelden onverschillig voor de mening van groepsgeenoten, met wie zij een gezamenlijke trots, een gezamenlijk groepscharisma, delen. Het zelfbeeld en zelfrespect zijn immers verbonden met datgene wat andere groepsleden over hen denken (Elias & Scotson 1985, 34). De straf op afwijking van de groepsnormen leidt onvermijdelijk tot een verlaging van status. Wil men niet blootgesteld worden aan openlijke stigmatisering binnen de groep dan moet men zich schikken naar de groepsnormen. Eenzelfde soort mechanismen speelt bij Marokkaanse jongens en de reacties van hun ouders op hun delinquent gedrag. Eppink (1992) beschrijft hoe in Marokko niet zozeer de daad zelf, als wel 'wat anderen ervan denken' onderwerp van de ongeschreven moraal is. Hij meent dat er in Marokko dan ook weinig schuldgevoel bestaat over de daad zelf, maar dat er wel sprake is van schaamte als die overtreding wordt geconstateerd of bewezen, of wanneer er over geroddeld wordt. Dit mechanisme heeft uiteraard invloed op de houding van de Marokkaanse ouders die trachten te voorkomen dat hun falen als ouder voor hun omgeving zichtbaar wordt. Goudsblom citeert Terwijn die uit de literatuur een aantal sterk uiteenlopende definities

van schaamte rubriceert. Ondanks het uiteenlopende karakter van de definities blijkt uit haar overzicht op één punt overeenstemming te bestaan: in alle omschrijvingen is sprake van een als negatief ervaren gevoel, dat te maken heeft met een besef van falen (Terwijn 1993). Een ellendig gevoel van onvolkomenheid en te kort schieten - daar komt het telkens weer op neer, met daaraan verbonden de angst door anderen niet te worden geaccepteerd, er niet bij te horen, eruit te liggen (Goudsblom 1997, 12).

Zoals is gebleken wordt het gedrag van de jongens de moeder aangerekend, waardoor haar falen zichtbaar wordt. Daarom zal de moeder vaak het delinquente gedrag van haar zoon verbergen of ontkennen. Op die manier probeert zij 'bestrafing' vanuit het sociale netwerk te voorkomen. Vaak verbreken de moeders met hun familie ieder contact, wanneer zij niet opgewassen zijn tegen de door hen geuite reacties.

Ik vind het heel erg voor Glenda wat er met Zariño aan de hand is. Maar ja, zij heeft haar zoon ook te veel verwend. Zariño is enig kind en nu zegt haar hele familie: 'zie je nou wel Glenda, je hebt je zoon teveel verwend, en nou zie je wat je krijgt'. Nu geeft haar hele familie haar de schuld. (...) Maar ja, Glenda houdt van Zariño, maar Zariño houdt niet van haar. Zariño, hij luistert niet, hij heeft zijn eigen mening. [moeder van r2, ZP]

Mijn moeder en mijn zussen stoten hem uit en mijn zus die zegt recht in zijn gezicht: 'mijn zoon zal nooit zo worden.' Maar zelf ben ik ook niet meer zo dik met mijn familie. (...) Ik zoek niet eens hun steun op. Ik dop zelf mijn boontjes, ik heb geen familie nodig. Ik zie mijn zussen weinig. Nu heb ik een beetje contact met mijn moeder, maar niet echt. (...) Want iedereen vindt dat Ricardo op mijn bord schijt en Ricardo gebruikt me en Ricardo kan van alles maken bij mij, vindt iedereen. (...) Ze zijn wel trots dat ik Rico niet laat vallen, hun laten mij wel vallen maar ze vinden me heel moedig dat ik volhou met dat kind. En ooit eens een keertje zullen ze ook zien waarom ik de hoop niet opgegeven heb. Hun kan ik zo dumpen maar mijn kind niet en dat is het verschil. [moeder van r9, MP]

De moeders vinden het heel belangrijk om aan hun achtergebleven familie op Curaçao te bewijzen dat ze het in Nederland 'gemaakt hebben'. Of zoals een van mijn informanten het treffend uitdrukte: 'we zijn allemaal hier gekomen, maar ooit willen we allemaal een keer terug op een wit paard'. Het gemaakt hebben betekent voor de moeders dat zij in allereerste instantie bij de opvoeding van hun kinderen niet gefaald hebben.

Ik wil terug naar Curaçao, maar hij wil niet mee. En ik weet niet wat ik moet doen. Aan de ene kant wil ik Zariño graag meenemen, maar aan de andere kant ben ik bang dat hij zo boos wordt als hij meemoet dat hij op Curaçao foute

dingen gaat doen en mij later de schuld zal geven. Op Curaçao zijn er heel veel mensen met drugs bezig en ik ben bang dat hij daar dan ook in terecht komt. Dan kan hij misschien verslaafd raken en dan loopt hij met vuile kleren op straat en dan ziet iedereen het daar. Nee, dan laat ik hem liever hier in de Bijlmer. Dan gaat hij maar banken overvallen desnoods of wordt hij doodgeschoten. Nog liever dat dan dat hij op Curaçao er zo gaat bij lopen. [moeder van r1, MP]

Ze (vrienden, MvS) zeggen ook: 'hij is julie vader niet, en dan slaat hij jullie.' (...) Maar ze weten niet goed hoe hard Sharlon (stiefvader, MvS) heeft gewerkt dat Angelo en Alexandro hierheen konden komen. Want niemand had mij die geld gegeven. Ik vraag hen (Angelo en Alexandro, MvS) niks, alleen respect en een baan. Dat morgen die familie van die kant (bedoelt familie van de vader van Angelo en Alexandro op Curaçao, MvS) kan zeggen: 'ja, Sharlon heeft het toch goed gedaan.' [moeder van r18 en r51, MP]

Tegenover vrienden en kennissen in Nederland schamen de moeders zich minder voor het delinquente gedrag van hun zonen omdat, naar eigen zeggen, de meeste jongens in de buurt waar ze wonen ooit ook al eens zijn opgepakt door de politie.

We praten ook over Zariño nu hij in de Klinker (Inrichting voor Justitiële Kinderbescherming, gefingeerde naam) zit. Ik kan het ook niet schuil houden want de meeste jongens in de Bijlmer, ja Zariño heeft veel vrienden toch, en de ene vertelt het aan de andere en zo hoort bijna de hele Bijlmer het. Dus ik kan gewoon makkelijk praten want hij is niet de enigste die zulke dingen uithaalt. Dus ik vind het normaal, praten erover [moeder van r1, MP]

Ik schaam me soms om wat met Juni is gebeurd. Maar mensen hier in de buurt zeggen dat ik mij niet hoeft te schamen want alle jongens hier in de buurt hebben weleens vastgezet. En ja mijn hele familie staat achter mij. Ze vangen mij goed op. Maar mijn moeder op Curaçao weet nog niet dat Juni vastzit. Want zij is ziek en het is beter dat ze het niet weet, want zij is gek op al haar kleinkinderen. [moeder van r7, MP]

Uit de interviewfragmenten blijkt dat de moeders zich vooral bekommeren over de vraag hoe hun omgeving over hun opvoedingskwaliteiten denkt. Het dramatische voor sommige moeders is wanneer zij na een ondertoezichtstelling door de kinderrechter hun zonen niet meer zelf mogen opvoeden, of als hun 'rechten afgepakt' worden, zoals zij het zelf uitdrukken. De angst om als moeder te falen is groot en de meesten zijn bang voor de kinderbescherming, omdat deze instantie hun kinderen kan 'afnemen'. Hoewel de meeste kinderrechtters een ondertoezichtstelling uitleggen als 'steun bij de opvoeding' ervaren de Curaçaose moeders, maar dit geldt volgens Werdmölder ook voor ouders van Marokkaanse afkomst

en voor Nederlandse ouders, een dergelijke maatregel als zeer bedreigend (Werdmölder 1986, 131). Naar aanleiding van een ondertoezichtstelling door de kinderrechter lijdten de Curaçaose moeders in de meeste gevallen gezichtsverlies. Zij verliezen hun recht op zeggenschap over hun kinderen, hun investering in de toekomst en zij falen aldus als moeder (cfr. Coppes et al. 1997, 105).

Dat hij in de Nieuwe Start (Inrichting voor Justitiële Kinderbescherming, gefingeerde naam, MvS) zit vind ik erg want een kind hoort thuis bij zijn vader of bij zijn moeder of bij allebei. Ricardo is niet verminkt maar ik wel want Ricardo heeft mij het recht ontnomen om voor hem te zorgen. En dat blijf ik mijn hele leven houden. Ik zou het niet weten wat ik nog meer had kunnen doen. Ik had ook kunnen zeggen van plaatsen in de Nieuwe Start prima, maar geen verlof hier. Niemand verplicht me om dat te doen. Maar ik denk als ik ook mijn deurtje toe doe, wat heeft ie dan, wie heeft ie dan? Ik ben ondanks alles wat ie uitgevreten heeft alles wat ie heeft. Ik ben een ondergrond van hem, ik ben zijn steunpilaar. Hij weet bij mijn moeder kan ik altijd terecht en die zekerheid wil ik hem nooit afpakken. [moeder van r9, MP]

Ze moesten Jerry bij mij laten, maar niet daarna Jerry weggooien, en zeggen we sturen je bij je oma. Nu die vader heeft spijt want hij woont in Rotterdam, hij kan niet iedere keer bij Jerry komen en hij schaamt zich rot. (...) Maar ik heb er problemen mee dat Jerry door andere mensen wordt opgevoed. En die vader ziet nu ook dat Jerry niet is als die andere kinderen. [oma van r15, MP]

Bij Curaçaose vrouwen uit de lagere sociaal-economische klasse, voor wie het moederschap het symbool is van respectabiliteit, is het de grootste schande om aangesproken te worden op hun pedagogisch falen. Dat deze vrouwen in de meeste gevallen alleen staan voor de opvoeding van hun kinderen heeft tot gevolg dat zij de belangrijkste gezagsfiguur is en dat zij ook in affectief opzicht centraal staat. Hierdoor wordt zij enerzijds door de omgeving op handen gedragen, maar anderzijds heeft dit tot gevolg dat zij gezien wordt als de hoofdschuldige wanneer haar kinderen 'op het slechte pad' geraken. Voor de Curaçaose vrouw, die via het moederschap status en prestige kan verkrijgen is het belangrijk dat haar kinderen goed terecht komen. Verschillende moeders, met zonen zonder geregistreeerde politiecontacten, gebruikten wanneer zij het over hun kinderen hadden regelmatig het woord 'trots' ('ik kan trots zijn op mijn kinderen'). De andere moeders met zonen die in contact waren gekomen met de politie gebruikten niet zelden het woord 'schaamte' wanneer zij het over hun zonen hadden ('ik schaam me om wat met hem is gebeurd'). Ook vroegen deze moeders zich regelmatig af of zij wel een 'goede moeder' waren geweest en vonden zij het meestal heel belangrijk wat hun omgeving van

hen vond. Wanneer de omgeving hen liet weten dat ze 'zich niet hoefden te schamen' omdat hun zonen zelf voor deze weg hadden gekozen of ze steun kregen vanuit hun omgeving 'omdat in de buurt waar ze woonden alle jongens wel al eens hadden vastgezet', was het voor de moeders veel makkelijker om daarover te praten met een buitenstaander. Toch waren sommige moeders niet bereid om met mij over hun ervaringen te praten. De angst voor gezichtsverlies zal hierbij waarschijnlijk een belangrijke rol hebben gespeeld.

Ook de reacties van de moeders op het delinquente gedrag van hun zonen hangen in belangrijke mate samen met de angst voor gezichtsverlies. Dat is ondermeer de reden waarom de moeders overwegend afkeurend reageren op instrumentele delicten (zoals diefstal en dealen), die in termen van Yesilgöz kunnen worden omschreven als 'gezichtsverliezende delicten'.⁷ Het is opvallend dat de meerderheid van de moeders zegt dat ze geen gestolen spullen in hun huis willen bewaren en dat ze hun zonen die dealen, meteen het huis zouden uitzetten. Dit heeft vooral te maken met het feit dat de moeders bang zijn om ontdekt te worden en aldus gezichtsverlies op te lopen. Ook het feit dat, in geval van ontdekking van gestolen spullen of drugs, de politie hun kinderen 'af zou nemen' is voor de meeste moeders een reden om meteen te reageren wanneer zij tot de ontdekking komen dat hun kinderen een diefstal hebben gepleegd, of handelen in drugs. Volgens Goudsblom is schaamte een vorm van wat in de psychologische literatuur intropunitief reageren wordt genoemd. Het kan daarbij gebeuren dat men het oordeel van de anderen niet eens afwacht, maar er bij voorbaat voor zorgt om niet in opspraak te komen. Men neemt dan volgens Goudsblom een houding van anticiperende schaamte aan: ingetogen, beschroomd, preuts. Maar daarnaast blijkt dat de Curaçaose moeders door hun aanpak proberen om de politie steeds 'een stapje voor' te zijn. Worden hun zonen toch opgepakt wegens het plegen van een delict dan laten sommige moeders duidelijk hun afkeuring blijken, door hun zoon bijvoorbeeld op het politiebureau een pak slaag te geven. Dat de moeders in sommige gevallen minder moeite hebben met het feit dat hun zonen gestolen goederen kopen, kan worden gezien als een onderdeel van hun overlevingsethiek, die het gevolg is van het leven op de rand van het bestaansminimum (Scott 1976, 6). Verschillende sociale arrangementen worden aangegrepen om het hoofd boven water te houden. Het niet reageren op het feit dat hun zonen luxe consumptie-goederen voor een lage prijs op de kop weten te tikken kan in het verlengde hiervan eveneens als een overlevingsstrategie worden gezien. Matrifocaliteit heeft immers belangrijke consequenties voor de sociaal-economische positie van het gezin, alsook voor het statusstreven ervan. Uit eerder onderzoek is gebleken dat

het statusstreven van de jongens in de meeste gevallen ondersteund werd door de moeders. Hieruit is te verklaren waarom de moeders soms ambivalent zijn in hun reacties op en legitimeringen van instrumentele delicten. Enerzijds blijkt uit de verhalen van de moeders vaak sterke afkeuring, anderzijds brengen de moeders in sommige gevallen begrip op voor het gedrag van hun zonen en worden de jongens (soms) ondersteund in hun delinquent gedrag. Maar over het algemeen kunnen de jongens op weinig begrip rekenen bij hun moeder wanneer zij instrumentele delicten plegen.

Anders is het gesteld in het geval van expressieve delicten ('steken' en bedreiging) die kunnen worden gezien als 'niet-gezichtsverliezende delicten'. In dit geval is het opmerkelijk dat de moeders, net als de jongens, legitimeringen gebruiken. Het is bovendien opvallend dat zowel de moeders wier zonen met de politie in contact zijn gekomen, als de moeders bij wie dit niet het geval is, op dezelfde wijze 'steken' legitimeren. Hetzelfde geldt voor de moeders wier zonen dader zijn van bedreiging of poging tot doodslag, als de moeders wier zonen nooit iemand hebben bedreigd of gestoken. Evenals de jongens wordt er door de moeders aan ontkenning van verantwoordelijkheid, ontkenning van schade of nadeel, maar vooral aan ontkenning van het slachtoffer gedaan. Maar hoewel de moeders, net als hun zonen, aan ontkenning van het slachtoffer doen, zijn zij, meer dan de jongens, begaan met het lot van het slachtoffer en de moeder van het slachtoffer.

Ik was meer bang voor dat kind (slachtoffer, MvS) dan Angelo. Want Angelo kon gewoon een straf krijgen maar die jongen kon dood gaan. En als moeder, ik zou het ook niet nemen als iemand mijn kind steekt. En Angelo had het gedaan, ik probeer met de familie in contact te komen, maar ze wou niet. Als moeder ik had ook verdriet met hun, maar tot nu toe had ik niks van de familie gehoord. [moeder van r18 en r51, MP-D]

Overigens zijn er grote overeenkomsten in de inhoud van de legitimeringen van de moeders en de jongens ('als iemand zich met je bemoeit of ruzie zoekt', 'zelfverdediging', 'de gevaarlijke buurt', 'iedereen loopt met een mes', 'je steekt niet zomaar', 'als iemand mijn zoon bedreigt'). Angst is de enige legitimering die alleen door de moeders wordt gebruikt. Het is overigens niet verwonderlijk dat geen van de jongens dit als legitimering gebruikt, omdat het niet strookt met hun macho-cultuur. Uit de interviews met de moeders blijkt dat zij net als hun zonen fel reageren op beledigingen en bedreigingen. Sommige moeders deinsden er in dergelijke gevallen, zoals uit de gesprekken blijkt, niet voor terug om zelf geweld te gebruiken. Hoewel gezichtsverliezende delicten als diefstal en dealen

leiden tot schaamte en gezichtsverlies, doet 'steken' dat niet omdat ook de moeders ervan overtuigd zijn dat men in het geval van belediging of bedreiging in staat moet zijn zichzelf te verdedigen. Diefstal en dealen worden binnen de groep minder geaccepteerd, omdat het wijst op het falen van de jongens, maar in het bijzonder van de moeder. 'Steken' daarentegen wijst er niet op dat men als moeder gefaald heeft omdat de situatie eenvoudigweg 'vereiste' dat men met geweld reageerde. Daarbij blijkt uit de verhalen van de moeders dat zij reeds op jonge leeftijd hun zonen aanmoedigen om hun 'moed' en 'durf' te tonen, door ondermeer 'terug te slaan' wanneer zij door een leeftijdsgenoot worden geslagen. Maar ook laten de moeders zelden of nooit hun afkeuring blijken wanneer de jongens een 'mesje' op zak hebben. Hoewel de meeste moeders beweren afkeurend te staan tegenover het feit dat hun zonen wapens dragen blijken uit hun verhalen ook duidelijke tekenen van goedkeuring en aanmoediging. Het uitblijven van consequente en corrigerende reacties van de ouders op het delinquente gedrag van hun kinderen stimuleert volgens Ferwerda dat de jongeren volharden in hun gedrag, omdat ze in dit opzicht niet afgeremd worden. Jongeren krijgen het gevoel dat de wetsovertredingen die ze plegen niet zo erg zijn, waardoor ze makkelijker doorgaan met het plegen van delicten. Ook voor de beleving van een sanctie is het volgens Ferwerda van belang of de delinquent steun krijgt uit zijn omgeving. Anders dan in de theorie van Hirschi (1969) verondersteld wordt, kan volgens hem een sterke binding met ouders (en vrienden) ook delinquent gedrag bevorderen (Ferwerda 1992, 30). Kennelijk is volgens Ferwerda en Beke de inhoud van de bindingen belangrijker dan de sterkte. In situaties waarin de directe omgeving van de verdachte het geweldsmisdrijf 'accepteert' of zelfs 'waardeert' is een eventuele sanctie beter te verteren dan in situaties waarin de dader door zijn sociale omgeving wordt afgewezen (Ferwerda & Beke 1995, 51). De groep waar men deel van uitmaakt en vooral de reacties van deze groep zijn dus bepalend voor iemands gedrag en de gevoelens van schaamte die hij heeft. Het individu schaamt zich voor zijn gedrag dat door de groep wordt afgekeurd. Maar het geeft ook een verklaring voor het feit dat hij zich voor andere gedragingen niet schaamt en ze zelfs openlijk manifesteert. In sommige milieus worden bepaalde delicten, naar gelang de omstandigheden, als minder ernstig beschouwd. Men is zich er wel van bewust dat regels en voorschriften worden overtreden, maar in bepaalde gevallen wordt dat aanvaardbaar geacht (Bandura 1977; Cohen 1970; Lemert 1951; Goldberg 1997). De manier waarop iemand reageert op een situatie hangt immers af van de betekenis die hij eraan geeft. Bij de Curaçaose jongens bleek dat zij niet zelden met geweld reageerden op beledigingen. De definiëring die

door de groep wordt gegeven aan een belediging hangt af van de aard van de belediging, diegene tegen wie de belediging wordt geuit, diegene die de belediging uit en de omstandigheden onder dewelke de belediging plaatsvindt (Sellin, 1938). Er zijn overeenkomsten in de definiëring van beledigingen door de jongens en hun moeders. Hierdoor is ondermeer te verklaren waarom de moeders expressieve delicten op nagenoeg dezelfde manier legitimeren als de jongens. De moeders keuren het gedrag van hun zonen niet alleen goed, maar moedigen het in sommige gevallen zelfs aan. Hierdoor ervaren de jongens voor dergelijke delicten minder schuld en schaamte dan voor andere delicten, die minder geaccepteerd worden. De goedkeuring door de moeders helpt bij het neutraliseren van hun schuld- en schaamtegevoelens (cfr. Hunt, 1985). Hierdoor is te verklaren dat de jongens dit gedrag meer manifesteren en vaak met trots bekennen dat zij iemand hebben neergestoken.

Uit de legitimeringen van de moeders komen twee mechanismen naar voren, die een nadere toelichting vereisen. Dat Curaçaose moeders hun kinderen in bescherming nemen is op zichzelf niet verwonderlijk. Het is een mechanisme dat algemeen optreedt. Ook de schaamtegevoelens die uit de gesprekken met de moeders naar voor kwamen, zijn op zichzelf geen specifiek kenmerk van deze groep. Men kan veronderstellen dat dit een algemeen mechanisme is dat het logische gevolg is van de algemeen geldige norm, die bijvoorbeeld stelen verbiedt. Dat moeders, als hoofdverantwoordelijke bij de opvoeding, zich erover schamen dat hun kinderen een diefstal hebben gepleegd is op zichzelf niet bijzonder.

Daarnaast is bij de legitimeringen van de Curaçaose moeders sprake van een meer specifiek mechanisme dat te maken heeft met het onderscheid tussen instrumentele en expressieve delicten, en tussen gezichtsverliezende en niet-gezichtsverliezende delicten. Uit eerder onderzoek bleek dat vooral jongens met politiecontacten instrumentele delicten legitimeerden. Expressieve delicten werden zowel door jongens met politiecontacten als door jongens zonder politiecontacten in dezelfde mate gelegitimeerd. Moeders van jongens met politiecontacten en jongens zonder politiecontacten reageerden over het algemeen afkeurend op instrumentele delicten, terwijl expressieve delicten door de moeders over het algemeen werden goedgekeurd en soms aangemoedigd of vergoelikt. De specifieke mechanismen die werkzaam zijn bij de jongens zijn dus ook van toepassing op de moeders.

De vraag die hieruit voortvloeit is of de cultuur van de groep waaruit deze jongens afkomstig zijn een stimulerende werking heeft op de delicten die zij plegen. Is er met andere woorden een bevorderende factor, die nauw samenhangt met de ideeën van de moeders, die het delinquente ge-

drag van de jongens versterkt. Door de legitimeringen van de jongens en hun moeders te analyseren is gebleken dat de culturele factor die verband houdt met eer en schande van belang is bij de verklaring van hun delinquent gedrag. Dat de motivatie om delicten te plegen bij verschillende groepen in overeenstemming is met hun culturele opvattingen en normen werd door verschillende auteurs aangetoond (Yesilgöz 1995; Van Eck 1997; e.a.). Dit verklaart waarom bij sommige groepen geweldpleging relatief vaker voorkomt dan bij andere groepen, omdat er een grotere tolerantie bestaat ten aanzien van bepaalde vormen van geweld en agressie, met name als het gaat om erekwesities. De veronderstelling dat de legitimeringen van Curaçaose jongens samenhangen met hun specifieke achtergrond en de cultuur waaruit zij afkomstig zijn, wordt door de interviews met de moeders bevestigd.

Noten

1. Het mes als verlengstuk van de arm. Legitimeringen van 'steken' bij Curaçaose jongens in Nederland, *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 23e jaargang, nr.3, december 1996.

Hiervoor werden 60 Curaçaose jongens (14-17 jaar) bevraagd, alle afkomstig uit de lagere sociaal-economische klasse van Curaçao, die in Nederland wonen. De helft van de jongens was reeds een of meerdere malen in contact gekomen met de politie voor uiteenlopende delicten. De overige 30 jongens waren nooit met de politie in aanraking gekomen.

2. Jongens met politiecontacten gebruiken meer dan jongens zonder politiecontacten legitimeringen voor instrumentele delicten. Expressieve delicten werden zowel door jongens met politiecontacten als door jongens zonder politiecontacten gelegitimeerd.

3. Naast de moeder worden in dit artikel ook andere opvoedsters aan het woord gelaten, namelijk een oma, tantes en oudere zussen van de jongens, die allen betrokken waren bij hun opvoeding.

In totaal verleenden 30 moeders - van wie 15 moeders wier zonen politiecontacten hadden en 15 moeders bij wier zonen dit niet het geval was - hun medewerking aan het onderzoek.

4. MP: met politiecontacten, ZP: zonder politiecontacten, D: dader, GD: geen dader

5. Een Mama Kalakuna is een moeder die niet goed voor haar kinderen zorgt. Een kalkoen zou slecht voor haar kuikens zorgen; door haar grote onbeholpenheid trapt ze nogal eens haar kuikens dood (Hoefnagels & Hoogenbergen 1991, 60).

6. De vergelijking tussen de moeders van jongens met politiecontacten en jongens zonder politiecontacten leverde methodologische problemen op. Aangezien sommige moeders wisten dat hun zonen delicten pleegden, terwijl anderen hier niet van op de hoogte waren, dienden de vragen aan beide groepen anders te worden geformuleerd. Aan de moeders die op de hoogte waren van het delinquente gedrag van hun zonen werd gevraagd hoe zij hierop hadden gereageerd. Aan de moeders die niet op de hoogte

waren van het delinquente gedrag van hun zonen of wier zonen nooit een delict hadden gepleegd werd gevraagd hoe zij *dachten* te reageren wanneer hun zonen een delict zouden plegen. Met dit gegeven dient bij de interpretatie van de gegevens rekening te worden gehouden. Een ander methodologisch probleem was dat niet alle moeders hun medewerking verleenden aan het onderzoek. Toevallig of niet waren het vooral de moeders die, zoals uit de interviews met de jongens bleek, het delinquente gedrag van hun zonen goedkeurden, die alle medewerking weigerden. Aangezien slechts de helft van de moeders deelnam aan het onderzoek - en dit voor het grootste deel

moeders waren die het delinquente gedrag van hun zonen afkeurden - vertoont het materiaal wat dit betreft een vertekening.

7. Volgens Yesilgöz bestaat er bij Turken een grotere tolerantie jegens geweld en agressie als het om eerkwesties gaat. Ze zijn daarentegen veel minder tolerant ten aanzien van diefstal, verkrachting of misdrijven die een homoseksuele achtergrond hebben. Ook maakt het Turkse rechtssysteem onderscheid tussen zogenaamde 'gezichtsverliezende' en 'niet-gezichtsverliezende' delicten. Dit soort opvattingen hebben volgens Yesilgöz direct effect op de houding van de verdachte en zijn omgeving.

Literatuur

- Abraham-Van der Mark, E.E., Industrialisatie: de gevolgen voor de vrouwen op Curaçao, *Plataforma*, jrg. 1, nr. 2, oktober 1984, pp. 4-9.
- Bandura, A., *Social Learning Theory*, New Jersey: Prentice-Hall/Englewood Cliffs, 1977.
- Cohen, A.K., The delinquent subculture, in: Wolfgang, M., L. Savitz & N. Johnston, *The Sociology of Crime and Delinquency*, New York: John Wiley and Sons, 1970.
- Coppes, R., F. de Groot & A. Sheerazi, *Politie en criminaliteit van Marokkaanse jongens*, Utrecht/Deventer: Willem Pompe Instituut/Gouda Quint, 1997.
- Eck van, C., 'Hoe Zeynep het leven liet'. Een geval van Turkse eerwraak, *Tijdschrift voor Criminologie*, jrg. 39, nr. 3, 1997, pp. 217-234.
- Elias, N. & J.L. Scotson, *De gevestigden en de buitenstaanders. Een studie van de spanningen en machtsverhoudingen tussen twee arbeidersbuurten*, 's Gravenhage: Uitgeverij E.R. Ruward B.V., 1985.
- Eppink, A., Verburgelijking: een hypothese over verschillen in criminaliteit van Turkse en Marokkaanse migranten in Nederland, in: Fiselier, J. & F. Strijbosch (red.) *Cultuur en delict*, Den Haag: Vuga, 1992.
- Ferwerda, H.B., *Watjes en Ratjes. Een longitudinaal onderzoek naar het verband tussen maatschappelijke kwetsbaarheid en jeugdcriminaliteit*, Groningen: Wolters-Noordhoff, 1992.
- Ferwerda, H.B. & B.M.W.A. Beke, Een tip van de sluier: overwegingen van geweldplegers, *Tijdschrift voor Criminologie*, jaargang 37, nr. 1, 1995, pp. 43-54.
- Goldberg, C., *Speaking with the Devil. Exploring Senseless Acts of Evil*, New York: Penguin Books, 1997.
- Goudsblom, J. Schaamte als sociale pijn, in Goudsblom, J., *Het regime van de tijd*, Amsterdam: Meulenhoff, 1997.

- Hirschi, T., *Causes of Delinquency*, Berkeley: University of California Press, 1969.
- Hoefnagels, P. & S. Hoogenbergen, *Antilliaans spreekwoordenboek. Spreekwoorden en zegswijzen*, Amsterdam: RAP, 1991.
- Hunt, J., Police Accounts of Normal Force, *Urban Life*, Vol. 13, nr. 4, 1985, pp. 315-341.
- Lemert, E.M., *Social Pathology*, McGraw-Hill Book Company, 1951.
- Scott, J.B., *The Moral Economy of the Peasant: Rebellion and Subsistence in Southeast Asia*, New Haven: Yale University Press, 1976.
- Sellin, T., *Culture Conflict and Crime. A Report of the Subcommittee on Delinquency of the Committee on Personality and Culture*, New York: Social Science Research Council, 1938.
- Sykes, G.M. & D. Matza, Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency, *American Sociological Review*, 22, 1957, pp. 664-670.
- Wermölder, H., *Van vriendenkring tot randgroep. Marokkaanse jongeren in een oude stadswijk*, Amsterdam: Het Wereldvenster, 1986.
- Yesilgöz, Y., *Allah, Satan en het recht. Communicatie met Turkse verdachten*, Arnhem/Utrecht: Gouda Quint bv/Willem Pompe Instituut, 1995.
-
-